

LIRYKA POLSKA
XX WIEKU

LIRYKA POLSKA XX WIEKU

ANALIZY I INTERPRETACJE

seria piąta

pod redakcją
Danuty Opackiej-Walasek
przy współudziale
Pawła Majerskiego

Uniwersytet Śląski

SUDIOO

KATOWICE 2010

Recenzent:
prof. dr hab. Elżbieta Hurnik

Publikacja sfinansowana ze środków Uniwersytetu Śląskiego

© 2010 by Uniwersytet Śląski w Katowicach
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISBN 978-83-926022-1-7

Wydawca:
Studio 29 Michał Motłoch
michal@studio29.pl

Skład, łamanie i druk:
www.STUDIO-NOA.pl

Projekt okładki:
Michał Motłoch

Wydanie I, nakład 120+50 egz.
Ark. druk. 9,5. Ark. wyd. 8,0.

Spis treści

Słowo wstępne (<i>Danuta Opacka-Walasek, Paweł Majerski</i>).....	7
Jan Piotrowiak: Myśli... i kości, czyli <i>Co zostało z Pascala</i> Jarosława Marka Rymkiewicza	9
Elżbieta Dutka: Światło wiersza – o <i>Fotografii z pamięci</i> Julii Hartwig	27
Marta Baron: Sztuka na sztuki. <i>Obrazy których nikt nie ogląda</i> Jerzego Ficowskiego w kilku odsłonach	39
Dariusz Nowacki: Z lęku przed banałem. O jednym wierszu Bohdana Zadury	52
Agnieszka Nęcka: „Być kobietą, być kobietą...” O wierszu <i>Jak padlina</i> Anny Świrszczyńskiej	62
Paweł Majerski: Sen, pamięć i liryczne konwencje. O <i>Widzeniu</i> Zbigniewa Jerzyny	77
Agnieszka Gurbini: Niewyjaśniony świat Heleny Raszki w wierszu <i>Przedsenne</i>	93
Magdalena Boczkowska: Umierając, zachować twarz? Wokół wiersza *** (inc. <i>Twoja twarz powstaje z ciemności</i>) Kazimierza Ratonia	106
Izabela Mikrut: „Umierać z humorem”. O <i>Śmierci</i> Jana Brzechwy	117
Miłosz Piotrowiak: Poza cyklem. <i>Wiersze ostatnie</i> Czesława Miłosza	131
Indeks osobowy	142
Streszczenia	148

Słowo wstępne

Niniejszy zbiór stanowi kontynuację serii *Liryka polska XX wieku. Analizy i interpretacje*, której powstanie w Zakładzie Literatury Współczesnej Uniwersytetu Śląskiego, w roku 1994, było naturalną poniekąd konsekwencją badań historycznoliterackich, prowadzonych przez pracowników Zakładu i Kolegów z Instytutu Nauk o Literaturze Polskiej im. Ireneusza Opackiego, a także Doktorantów pozostających pod naszą opieką naukową. Pięciotomowa już seria wydawnicza wyrosła z chęci i potrzeby pełniejszego zinterpretowania poszczególnych utworów lirycznych, które w sposób szczególny przyciągnęły uwagę badaczy podczas przygotowywanych przez nich opracowań historyczno- i krytycznoliterackich, obejmujących swoim zakresem znacznie większe zazwyczaj obszary literatury niż pojedynczy liryk. Historycznoliterackie monografie, ujęcia przekrojowe i syntetyzujące, choć wszak z zasady traktują o konkretnych utworach literackich, to przecież – także z zasady – wymagają od autorów kompromisu, kiedy trzeba niejednokrotnie pozostawić na boku szczegółowe analizy poszczególnych tekstów poetyckich (nawet tych frapujących specjalnie i przyzywających interpretatora do głębszej lekcji), by rozsądnie wyważyć proporcje pomiędzy oglądem jednostkowego fenomenu artystycznego, a innymi jeszcze utworami, składającymi się na obraz większego zjawiska literackiego – twórczości wybranego autora, charakteru prądu, konwencji, okresu *etc.*...

Z wieloma wierszami, napotkanymi po raz pierwszy czy odpomnianymi po latach w ponownej lekturze, rozstać się trudno. I to dobrze, bo fakt, że pojedyncze wiersze niepokoją, prowokując pełniejszy namysł, że zapraszają do dialogu, do głębszej analizy – świadczy przecież o wartości poezji i o tym, że jesteśmy na nią podatni. Przede wszystkim zaś o tym, że rozumiemy literaturę, w najbardziej nawet całościujących i przekrojowych obrazach, jako zespół jednostkowych, wewnątrznie skondensowanych i istotnych

w swoich poszczególnych bytach utworów. Że każdy tekst literacki jest wartością, czasami w interpretacyjnej, skupionej na nim tylko refleksji potwierdzającą się mocniej, kiedy indziej – przewartościowywaną w trakcie analizy, kiedy głębsze wejrzenie w utwór nie potwierdzi pierwszej intuicji i zaskakuje. Nic w tym dziwnego: poezja to najwyższy stopień organizacji języka, to „polikondensat językowy”, który dopiero na skutek rozwarstwienia artystycznie zaszyfrowanych znaczeń odsłania wielorakie sensy, pozwalając się postrzegać jako rewelator prawd o nas samych i rzeczywistości, prawd nieoczywistych, nadto często niedostępnych w potocznym doznawaniu świata.

Danuta Opacka-Walasek
Paweł Majerski

Indeks nazwisk

- A**bramowicz Maciej 126
 Adorno Theodor W. 43, 44, 47
 Andres Zbigniew 67
 Araszkiewicz Agata 70, 71
 Augustyn, św. 81
- B**achelard Gaston 44, 48, 82
 Bachtin Michaił 128–130
 Baczyński Krzysztof Kamil 86, 89
 Baka Józef 17, 134
 Balbierz Jan 51
 Balbus Stanisław 30
 Banasiak Bogdan 73
 Baranowska Małgorzata 83
 Barańczak Stanisław 36, 115
 Baron Marta 39
 Barthes Roland 30, 31, 34, 35, 38, 46, 59
 Bataille Georges 63
 Bator Joanna 71, 72, 75
 Baudelaire Charles Pierre 68
 Beckett Samuel 77
 Beres Stanisław 86
 Bergson Henry 126
 Bertrand Denis 126
 Białoszewski Miron 36, 39, 76
 Biedrzycki Krzysztof 28
 Bienkowska Ewa 108
 Bienkowski Zbigniew 65
- Bloom Harold 11
 Błaut Sławomir 85
 Błońska Wanda 59
 Błoński Jan 82
 Bocheński Bogdan 116
 Boczkowska Magdalena 106
 Bolecki Włodzimierz 64
 Borges Jorge Luis 16
 Borkowska Grażyna 64, 66, 69, 73
 Borowiec Jarosław 61
 Brach-Czaina Jolanta 69
 Brahms Johannes 20
 Brudnicki Jan Zdzisław 107, 109, 110, 115
 Bruno Giordano 99
 Brunshwieg Leon 16
 Brzozowska Dorota 125, 127
- C**artier-Bresson Henri 27
 Certeau Michel de 140
 Cichowicz Stanisław 108, 126
 Chastaing Maxime 123
 Chelstowski Bogdan 111
 Chevalier Jacques 14
 Chojecki Andrzej 114
 Chomeini Ruhollah 61
 Chowaniec Urszula 66
 Chudak Henryk 44, 82
 Chwalewik Witold 12
- Cichowicz Stanisław 108, 126
 Cieślak Robert 108
 Cieślak Tomasz 66
 Cixous Hélène 63, 69
 Coates Paul 87
 Cocteau Jean 87
 Collins George 23
 Cyz Tomasz 31, 32, 37
 Czaplejewicz Eugeniusz 78
 Czapliński Przemysław 74
 Czermińska Małgorzata 66
 Czerna Tatiana 96, 100
- D**akowicz Przemysław 30
 Dan Stanisław 113
 Danek Danuta 80, 98, 99
 Dąbrowski Stanisław 90, 91
 Deridda Jacques 23
 Doleżał-Nowicka Irena 121
 Donato Eugenio 25
 Drozdowicz Zbigniew 16
 Drzewucki Janusz 57
 Dulęba Władysław 139
 Dutka Elżbieta 27
 Dvornák Antonín Leopold 20
 Dybel Paweł 71, 74
 Dygat-Dudzińska Magda 31
 Dziadek Adam 46, 79
- E**liot Thomas Stearns 12, 17, 139
- F**edewicz Maria Bożenna 128
 Ficowski Jerzy 39–50
 Filipiak Izabela 66
 Foks Darek 56
 Forajter Waclaw 34
 Foucault Michel 72, 73, 141
 Fournieur Édouard 16
 Fónagy Ivan 123
 Freud Sigmund 96, 124, 125
- G**adamer Hans-Georg 42
- Gajcy Tadeusz 86, 89
 Gajda Stanisław 125
 Gąsiorowski Krzysztof 78, 79, 89, 107
 Glatzel Ilona 81, 95
 Głowiński Michał 128
 Gondowicz Jan 107
 Gorczyca Barbara 114
 Gorenio Anna, Andrzej 128
 Gostyńska Dorota 25
 Górski Eugeniusz 136
 Grajewski Wincenty 114
 Graves Robert 107
 Greenblatt Stephen Jay 11
 Gretkowska Manuela 66, 69
 Grochulski Bartłomiej 61
 Gronczewski Andrzej 78
 Gruszczyńska-Ziółkowska Anna 139
 Gurbin Agnieszka 93
 Gutkowska Barbara 69
- H**arasym Zenon 28
 Hartwig Edward 27, 28
 Hartwig Julia 27–33, 35–38
 Hartwig Ludwik 27
 Hedemann Oskar 63
 Heidegger Martin 20
 Hejmej Andrzej 30
 Herbert Zbigniew 89
 Heydel Magdalena 12, 17
 Hilsbecher Walter 85
 Holland Agnieszka 60
 Hornung Magdalena 64
 Hurnik Janusz 66
 Husserl Edmund 20
- I**hnatowicz Janusz Artur 89
 Illg Jerzy 140
 Irigaray Lucy 71
 Iwasów Inga 64
 Izambard Jerzy 108
- J**agiełło Michał 29

Jakobson Roman 123
 Janion Maria 33, 69
 Jellenta Cezary 135
 Jennings Lee Byron 128, 129
 Jerzyna Zbigniew 77–92, 107
 Jędrzejczak Marcin 64

Kalaga Wojciech 24
 Kaliściak Tomasz 28
 Kamińska Anna 36
 Kant Immanuel 38
 Kapuściński Ryszard 115
 Kast Verena 81
 Kierkegaard Søren 50
 Kisiel Marian 69
 Klejmont Waław 78
 Kochanowski Jacek 72
 Kochanowski Jan 17
 Kochańczyk Alina 67
 Kociuba Grzegorz 112
 Kocjan Krzysztof 26
 Komendant Tadeusz 73
 Kopaliniński Władysław (właśc. Władysław Jan Stefczyk, przed II wojną Jan Sterling) 35, 109, 110
 Koperski Jerzy 92
 Korab-Brzozowski Stanisław 127
 Korsak Tadeusz 64
 Kortelba Andrzej 107
 Kosińska Agnieszka 131
 Kowalska Małgorzata 108, 111, 112
 Krasiński Zygmunt 80, 98
 Kraskowska Ewa 68, 69
 Kristeva Julia 63, 71, 72, 75
 Kübler-Ross Elizabeth 121
 Kujawińska-Courtney Krystyna 11
 Kulczkowska Krystyna 121, 130
 Kuncewicz Piotr 65
 Kutyla Julian 114
 Kuźma Erazm 64
 Kwapisz Williams Katarzyna 11

Kwiatkowski Jerzy 98–100, 104, 105, 119

Lacan Jacques 70, 71, 74, 75, 114
 Lavie Peretz 99
 Lec Stanisław Jerzy 127
 Lechoń Jan (właśc. Leszek Józef Serafinowicz) 67
 Legeżyńska Anna 28, 37, 64
 Leśmian Bolesław (właśc. Bolesław Lesman) 11, 87, 88, 119, 122, 129, 130
 Lévinas Emmanuel 112
 Libera Antoni 77
 Lichański Stefan 85
 Lipszyc Adam 11
 Lisowski Krzysztof 76
 Lutosławska Danuta 29, 30, 33, 34
 Lutosławski Witold 29–34, 37

Łebkowska Anna 30
 Łotman Jurij 133
 Łukasiewicz Jacek 61, 103

Magała Sławomir 33
 Majeran Tomasz 56, 69
 Majerski Paweł 8, 77, 82, 83, 107
 Majewska Alicja 62, 76
 Makowski Tadeusz 40
 Maliszewski Karol 61, 102
 Małczyński Bartosz 36
 Man Paul de 23
 Mandelsztam Osip 20, 52, 53, 55, 57
 Mar Józef 81
 Marcinkiewicz Paweł 53
 Marcinów Zdzisław 69
 Marek Barbara 28
 Margański Jerzy 141
 Marianowicz Antoni 120
 Markiewicz Henryk 24
 Markiewka Tomasz 48
 Markowski Michał Paweł 63
 Marrodán Casas Carlos 107

Marx Jan 77, 110
 Matusiak Bożena 133
 Matuszewski Krzysztof 73
 Matuszewski Ryszard 120, 129
 Mayenowa Maria Renata 123, 133
 McElroy Bernard 128, 129
 Melberg Arne 51
 Melkowski Stefan 78
 Meloch Katarzyna 92
 Merleau-Ponty Maurice 78, 107, 108
 Mętrak Krzysztof 78
 Michalski Henryk 118
 Michałowski Piotr 99
 Michnik Adam 72
 Miciński Bolesław 74
 Miciński Tadeusz 88
 Miciświli Mikołaj 20
 Mickiewicz Adam 11, 17, 26, 80, 126, 132, 139
 Międzyrzecki Artur 28, 108
 Migasiński Jacek 108
 Mikrut Izabela 117
 Miller John Hillis 24
 Miłobędzka Krystyna 102
 Miłosz Czesław 18, 58, 61, 131–133, 135–141
 Misiak Iwona 28
 Mokry Katarzyna 48
 Monika, św. 81
 Możdżonek Andrzej 119
 Mytych-Forajter Beata 34

Naborowski Daniel 17
 Nasiłowska Anna 63, 64, 69
 Nawarecki Aleksander 62
 Nęcka Agnieszka 107
 Niedźwiedź Jakub 30
 Niemojowska Maria 12
 Norwid Cyprian Kamil 77, 88
 Nowacki Dariusz 52, 57
 Nowak Andrzej 78
 Nowicki Krzysztof 94, 102, 105

Nycz Ryszard 140

Obuchowski Kazimierz 124
 Ochocki Aleksander 124
 Odźga Roman 25
 Okopień-Sławińska Aleksandra 94
 Olejniczak Józef 18
 Opacka-Walasek Danuta 8, 37
 Opacki Ireneusz 118
 Orska Joanna 56, 61

Pascal Blaise 9–11, 14–17, 20–26, 133, 141
 Pawlikowska-Jasnorzewska Maria 36
 Pieszczachowicz Jan 76
 Pietruszewska-Kobiela Grażyna 66, 67, 75, 76
 Pietrych Krystyna 66
 Piotrowiak Jan 9
 Piotrowiak Miłosz 131
 Plater Emilia 116
 Pociąg Bogdan 18, 20
 Podgórnica Marta 57
 Podraza-Kwiatkowska Maria 88
 Podsiadło Jacek 53, 57
 Pol Wincenty 97
 Popczyk Maria 43
 Poręba Marcin 124
 Prokopiuk Jerzy 81, 124
 Proust Marcel 43, 92
 Próchnicki Władysław 66
 Przerwa-Tetmajer Kazimierz 127
 Przybylski Ryszard 10, 33, 53, 55
 Przybysławski Adam 23
 Przychodniak Zbigniew 74
 Przymuszała Beata 112

Quignard Pascal 133

Rabelais Franciszek 128–130
 Ratoń Kazimierz 106–116
 Reszke Robert 81, 114, 124

Rewaj Joanna 64
 Ricoeur Paul 111, 141
 Rimbaud Arthur 105, 108
 Rogoziński Julian 107
 Romanowiczowa Zofia 96
 Rosiek Stanisław 114
 Rostworowski Jan 66
 Roudiez Leon R. 72
 Roudinesco Elisabeth 114
 Różewicz Tadeusz 59, 76
 Ruffié Jacques 133
 Rushdi Salman 55, 61
 Rymkiewicz Jarosław Marek 9–18,
 22, 23, 25, 26
 Rzyński Remigiusz 63

S
 Sadek Witold 89
 Sawicka Halina 126
 Schubert Franz Peter 20
 Schulz Bruno 42
 Siemianowski Antoni 21
 Sikora Ireneusz 94, 95, 97
 Siwicka Dorota 126
 Skarga Barbara 25, 112
 Skoczylas Joanna 108
 Skrendo Andrzej 64
 Skwarnicki Marek 107
 Sławek Tadeusz 113, 114
 Sławiński Janusz 50
 Słowacki Juliusz 11–13, 17, 135
 Smoleń Barbara 71
 Smolka Iwona 28, 35, 78, 107
 Smulski Jerzy 81, 95
 Sobolewska Anna 81, 95–97, 100
 Sobol-Jurczykowski Andrzej 16
 Sommer Piotr 60, 61
 Sontag Susan 33
 Sosnowski Andrzej 56, 61
 Soulages François 34, 38
 Staff Leopold 88
 Staniszewski Andrzej 76
 Stawowy Renata 64–68, 71

Stern Anatol 90, 91
 Sterne Laurence 126
 Stradonitz Friedrich August Kekulé von
 99
 Stróżyński Tomasz 126
 Suchodolski Bogdan 135
 Szacki Jerzy 131
 Szczekliki Andrzej 139
 Szóstak Anna 119, 127, 129, 130
 Szymańska Irena 125
 Szymczak Mieczysław 80

Ś
 Śliwiński Piotr 28, 58, 61, 74
 Śliwonik Roman 107
 Świdorski Bronisław 50
 Świrszczyńska Anna 62–76

T
 Tabidze Tycjan 20
 Tatarkiewicz Anna 44, 82
 Tazbir Mieczysław 14
 Thierry Anita 119, 127
 Thomas Louis-Vincent 26
 Tintoretto Jacopo (właśc. Jacopo Robu-
 sti) 29, 32, 34
 Tkaczuk Waclaw 107
 Tokarczuk Olga 66
 Toynbee Arnold Joseph 135
 Trznadel Jacek 30

U
 Unamuno Miguel de 136
 Uniłowski Krzysztof 57

V
 Valéry Paul 43, 47
 Vincenz Stanisław 18

W
 Wallis Mieczysław 85, 87
 Wałęsa Lech 31
 Waśkiewicz Andrzej Krzysztof 78, 79,
 83, 91, 92
 Wat Aleksander (właśc. Aleksander
 Chwat) 83
 Wieczorek Krzysztof 125

Wiśniewska Lidia 108
 Wittlin Józef 18
 Wojaczek Rafał 106, 108
 Wojtkiewicz Witold 40
 Wójcik Włodzimierz 69
 Wyka Kazimierz 86
 Wyka Marta 78

Z
 Zachajkiewicz Nelly 107
 Zadura Bohdan 52–61

Zaleski Marek 29, 140
 Zawodziński Karol Wiktor 119, 121

Ž
 Žižek Slavoj 114

Ż
 Żeleński Tadeusz (pseud. Boy) 14
 Żerańska-Kominek Sławomira 139
 Żukowski Tadeusz 65
 Żuliński Leszek 66

Streszczenia

Jan Piotrowiak

Myśli... i kości, czyli *Co zostało z Pascala* Jarosława Marka Rymkiewicza

Jarosław Marek Rymkiewicz pyta, pyta nieustannie, nieustrudzenie. Czyni to jako wytrawny poeta, prozaik, ale i jako wybitny krytyk i historyk literatury. Pytanie zdaje się być dla niego i namiętnością serca i nawykiem myślowym. W tomiku *Zachód słońca w Milanówku* nieomal za każdym wersem, każdą strofą kryje się pytanie, tak jakby poeta uwierzył, że są interpelacje, na które żadna odpowiedź nie może być satysfakcjonująca. Ich mnożenie zaś staje się sposobem okiełznania natrętnej ciekawości, rozwiania dręczących wątpliwości, jakich bez liku, jakby poeta wyznawał, że im więcej się wie, tym dokuczliwsze staje się poczucie niewiedzy. Dziwić więc nie może otwierające wspomniany tom pytanie: *Co zostało z Pascala?* będące jednocześnie tytułem wiersza nagłosowego zbioru. Egzegeza wiersza Rymkiewicza, poprzez wskazanie na jego antynomiczny porządek, zmierza w stronę poetyckiej rekonstrukcji wizji człowieka i świata zawartej w *Myślach* Pascala. Cały dorobek wywieść z myśli... to heroiczne wprost zadanie, wysiłek jakim obarczył swe kruche, zbolące ciało Blaise Pascal. To właśnie jedynie myśli... przetrwały, pokonały opór śmiertelnego ciała, z którego co najwyżej... kości zostają.

Elżbieta Dutka

Światło wiersza – o *Fotografii z pamięci* Julii Hartwig

W artykule przedstawiono propozycję interpretacji wiersza Julii Hartwig zatytułowanego *Fotografia z pamięci* z tomu *Zobaczone* z roku 1999, który został poświęcony pamięci Witolda Lutosławskiego i jego żony. Autorka, zwracając uwagę na odwołania do realiów, kontekstów kulturowych i biograficznych, a także mając

na uwadze inne utwory poetyki, analizuje motywy: fotografii, pamięci i światła. Takie odczytanie wiersza prowadzi do dostrzeżenia w nim nie tylko zapisu wspomnień, ale także refleksji na temat tego, co nieogarnione, metafizyczne.

Marta Baron

Sztuka na sztuki „Obrazy których nikt nie ogląda” Jerzego Ficowskiego w kilku odsłonach

Artykuł stanowi próbę interpretacji wiersza Jerzego Ficowskiego *Obrazy których nikt nie ogląda*, pochodzącego z tomu *Ptak poza ptakiem* z 1968 roku – jednego z nielicznych tekstów poety tematycznie związanych z malarstwem. Kilkutorowa analiza wiersza, inspirowana między innymi modernistycznymi koncepcjami sztuki, lekturą anagramatyczną, teoriami poetyckiej wyobraźni, literackiej hypotykozy oraz powtórzenia, prowadzi refleksję ku pytaniom o status sztuki, o warunki jej „życia” i „umierania”. Wiersz, dosłownym czyniąc topos śmierci podmiotu doświadczenia estetycznego, w kilku interpretacyjnych odsłonach ujawnia oblicze zdehumanizowanej sztuki, której los nieuchronnie spleta się z losem człowieka.

Dariusz Nowacki

Z lęku przed banałem O jednym wierszu Bohdana Zadury

Artykuł zawiera analizę i interpretację wiersza Bohdana Zadury *Sekcja zabójstw pracuje bez chwili wytchnienia* pochodzącego z tomu *Kaszel w lipcu* (2000). Punktem wyjścia rozważań jest próba zrozumienia intrygującego podtytułu (*Z wierszy postmandelsztamowskich*), a więc ustalenie związków, jakie zachodzą między komentowanym wierszem Zadury i twórczością Osipa Mandelsztama. Okazuje się, że związki – tak tematyczne, jak i formalno-kompozycyjne – nie istnieją. Pojawia się natomiast pewien kontekst sytuacyjny: interpretowany wiersz powstał w czasie, kiedy Zadura pracował nad przekładami niektórych wierszy Mandelsztama. Owe zależności nie mieszczą się jednak w ramach tradycyjnego pojęcia inspiracji bądź aluzyjności (w literaturze). I gdyby sam autor nie powiadomił o owym kontekście (w jednym z wywiadów opublikowanym na łamach niskonakładowego kwartalnika), byłby on nie do zrekonstruowania. Autor artykułu łączy to zdarzenie ze zmianami układów i reguł w obrębie komunikacji literackiej. Następnie pojawia się próba ustalenia nadrzędnej zasady organizującej wiersz Zadury. Utwór traktuje o wszechobecnej przemocy i agresji, ale jest zorganizowany w ten sposób, żeby nie można

było z niego wyprowadzić treści moralistycznych czy dydaktycznych, podporządkować go potrzebom pedagogiki społecznej bądź publicystyki. Autor sugeruje, iż owa nadrzędna zasada polega na podwójnym ruchu: pogląd (opinia) jest przez poetę wypowiedziana i zarazem kwestionowana, co wiąże się z kolei z szerszymi i trwalszymi skłonnościami tego twórcy, z jego sposobem rozumienia własnej roli pisarskiej.

Agnieszka Nęcka

**„Być kobietą, być kobietą...”
O wierszu *Jak padlina* Anny Świrszczyńskiej**

Autorka, posiłkując się głównie tezami Julii Kristevej, analizuje pochodzący z tomu *Jestem baba* wiersz *Jak padlina* Anny Świrszczyńskiej i koncentruje uwagę przede wszystkim na aspekcie związków zachodzących pomiędzy cielesnością, płciowością a artykulacją literacką, w konsekwencji których dochodzi do – prowadzonego odśrodkowo dialogu z patriarchalnie ukierunkowaną kulturą – ugruntowanego w psychoanalizie uzyskiwania pełniejszej samoświadomości. Przywołując przykład badania ginekologicznego, Świrszczyńska za pomocą prowokacji (porównanie kobiety ze zwierzęcymi zwłokami) pokazuje permanentną opresyjność, z jaką przez stulecia zmagają się kobiety, a wyrażającą się właśnie m.in. pod postacią odarcia z prywatności, alienacją, poniżeniem, uprzedmiotowieniem czy auto-agresją, tłumacząc godzenie się kobiet z losem, uwikłaniem w wielowiekową tradycję (zwłaszcza chrześcijańską). Świrszczyńska łącząc to, co intymne z tym, co ogólnoludzkie, to, co konkretne z tym, co wieloznaczne, to, co somatyczne z tym, co tekstowe, brutalizuje obraz „rozbitego podmiotu” i w rezultacie pisze manifest feministyczny.

Paweł Majerski

**Sen, pamięć i liryczne konwencje
O *Widzeniu* Zbigniewa Jerzyny**

Autor szkicu koncentruje uwagę na wierszu *Widzenie* Zbigniewa Jerzyny, opublikowanym w tomiku *Przesłanie* (Warszawa 1979). Utwór splata wątki rozmaicie – i wcześniej, i później – przez poetę rozpisywane, przekształcane, ponownie wykorzystywane. Analizie poddana zostaje „poetyka spojrzenia”, także wymiar oniryczny i motyw lustra. *Widzenie* okazuje się wierszem, który – nie wybijając się w tej twórczości na plan pierwszy – scala główne wątki, sposoby rejestracji planów lirycznych zdarzeń, pozwala przyjrzeć się charakterystycznym strukturom metaforycznym innych tekstów Jerzyny.

Zbigniew Jerzyna wyznawał: „Jak w ludzkim życiu, tak i w wierszu – każdy błąd jest prawie nie do naprawienia, a jednocześnie – powiada Proust – każda krzywa ścieżka procentuje, gdzieś prowadzi”. *Widzenie* przypomina o wspólnotowych problemach poetów kręgu Orientacji Poetyckiej „Hybrydy”, jak i uniwersalnych – poezji i psychologii, także o przywołanych „krzywych ścieżkach” literatury i egzystencji.

Agnieszka Gurbin

Niewyjaśniony świat Heleny Raszki w wierszu *Przedsenne*

Przedmiotem artykułu jest oniryczny świat przedstawiony w wierszu Heleny Raszki *Przedsenne*. Poetka, od lat pozostająca na marginesie literackiego kanonu, stworzyła poezję egzystencjalnego niepokoju, filozoficznych poszukiwań rozproszonej tożsamości, a także związku człowieka z naturą. *Przedsenne* dzieje się na pograniczu snu i jawy, pośredniczy między świadomością i nieświadomością, wyrażalnym i niewyraźnym, życiem i śmiercią. Jest filozoficzno-poetyckim zawieszeniem w przestrzeni granicznej. Abstrakcyjność świata przedstawionego oraz dystansowanie się podmiotu lirycznego od siebie, wysła czytelnika daleko poza granice słowa. Splatające człowieka z przyrodą metafory metamorficzne, nadają przestrzeni onirycznej dodatkowej wieloznaczności. Wiersz *Przedsenne* jest próbą rozciągnięcia granic poznawalności daleko poza własne, indywidualne przeżycie, ku metafizycznej przestrzeni „przed-snem”.

Magdalena Boczkowska

**Umierając, zachować twarz?
Wokół wiersza *** (inc. *Twoja twarz powstaje z ciemności*)
Kazimierza Ratonia**

Esej zatytułowany *Umierając, zachować twarz?* analizuje wiersz Kazimierza Ratonia o incipicie „Twoja twarz powstaje z ciemności” i dotyczy przede wszystkim problemu braku poczucia tożsamości w poezji autora *Pieśni północnych*. Została tutaj przywołana koncepcja Maurice’a Merleau-Ponty’ego, traktująca ludzkie ciało jako perspektywę na świat. Badacz uważał bowiem, że za pośrednictwem ciała można uczestniczyć w świecie i być dla świata, stanowi więc ono środek komunikowania się ze światem. Dla Ratonia byłby to zatem poważny problem komunikacyjny, cierpiąc na gruźlicę kości i mózgu był w zasadzie „żywym trupem”. W tekście zanalizowane zostały także inne wiersze poety o twarzy. Interpretacje te pokazują, w jaki sposób zrealizowany został tutaj, wprowadzony przez Paula Ricoeura, podział na tak zwaną tożsamość *ipse* i *idem*. W przypadku Ratonia podział ten został

bowiem zaburzony, a dla jego twórczości charakterystyczna jest swoista wielość twarzy, pewne dezintegrujące osobowościowe pęknięcia, uniemożliwiające identyfikację z samym sobą.

Izabela Mikrut

**„Umierać z humorem”
O Śmierci Jana Brzechwy**

Treść artykułu stanowią analizy trzech warstw jednego z mniej znanych „dorosłych” wierszy Jana Brzechwy. Analizy obejmują stronę foniczną dzieła (autorka wykazuje, jak ukształtowanie brzmieniowe tekstu uzupełnia jego znaczenie) oraz elementy psychoanalizy i groteski zawarte w utworze. Interpretacja liryku Brzechwy pozwala wydobyć niewidoczne w pierwszej lekturze sensy i pozwala poznać środki wykorzystywane przez satyryka do mówienia o śmierci.

Miłosz Piotrowiak

**Poza cyklem
Wiersze ostatnie Czesława Miłosza**

Główny temat artykułu stanowi uważna lektura tanatologiczna badanego tomu. W swych ostatnich słowach zawarł bowiem Miłosz nie tylko przesłanie ostatniej woli, wspominkowe flesze pamięci, pojednania i próby naprawienia krzywd, które są symptomatyczne dla późnego stylu, ale i niestandardowe, wręcz przekorne, tekstowe świadectwa *in articulo mortis*. Autor *Późnej starości*, tym razem już po raz ostatni (należy pamiętać, że pożegnalny ton trwał w poezji Miłosza ponad 20 lat), spisuje testamentalne słowa, stanowiące dowód męstwo bycia, zapisany w tych poruszających stenogramach poezji.